

Vad innebär ett feministiskt skrivande? Och hur platsar det i akademien? Annelie Bränström Öhman, litteraturvetare och Mona Livholts, som forskar i socialt arbete, möts i en dialog om språket som begränsning, frigörelse – och passion.

Att skriva emancipatoriskt. Akademisk dialog för två röster

Annelie Bränström Öhman
& Mona Livholts

I. Frågorna

ABÖ: Går det att skriva som en feminist?

Finns det former, stilar, genrer som är mer eller mindre lämpade? Som rymmer lägre eller högre grad av emancipatorisk kapacitet? Och i så fall, finns det en konflikt mellan de feministiska teoriernas emancipatoriska och subversiva potential och de uttalade eller outtalade regler som gäller för vetenskapligt skrivande? På 70-talet pratade man om Orden som befriar (med eller utan inspiration från Marie Cardinals roman med samma namn) – och pionjärerna inom den akademiska falangen av kvinnorörelsen tilldelade språket och skrivandet, och kanske särskilt skönlitteraturens språk, en nyckelroll i kampen för feministisk frigörelse.

Utän att idealisera den tid som flytt vill vi ställa frågan var diskussionen om skrivande och frigörelse förs idag. Finns det en plats, finns det ens något intresse, för ett feministiskt samtal om kreativt akademiskt skrivande?

II. Vägarna

ML: Att närma sig ämnet ”att skriva emancipatoriskt” påkallar oss oundvikligen att ge uttryck för en djup ambivalens, en avvaktande försiktighet, då vi tar steget ut i en geografi som är så begärlig för oss; långtande sträcker vi oss mot titeln samtidigt som vi bär med oss insikten om att det feministiska projektets kritiska och förändringsinriktade perspektiv står i oppositionell ställning mot det som är traditionell akademisk skrivpraxis. Feministiska texter lever sitt eget liv i akademien; det gör dem handlingskraftiga och avväpnar dem samtidigt. Under separatismens täckmantel skapas speciella rum för skrivande och tidskrifter för publikation – feminister läser feminister.

Genom det ”oinformerade ointresset” – ett uttryck myntat av Eva Borgström – kan akademiska institutioner stå motståndskraftiga mot förändring.¹ Feminister får lära sig integration. Det namnger det parallellsystem som trans-

formerar rebellhandlingar till det som några benämnt "världens långsammaste revolution". Denna innebär med nödvändighet strategiska val; anpassning. Men vilka konsekvenser får det för texternas emancipatoriska potential?

Det är något jag måste erkänna. Under trettio års tid har jag gäspat mig fram genom ett oräkneligt antal exemplariska kvalitativa studier. Ett otal texter har jag lämnat halvlästa, halvt genomnade.²

Så skriver Laurel Richardson i essän "Writing. A Method of Inquiry". Hon har bestämt sig för att "komma ut". Jag ser Richardsons resone-mang om det mångåriga gäspandet som ett uttryck för vad som sker under objektivitetens täckmantel: skarpvassade knivar skär sig systematiskt igenom det skikt som förbinder text och läsare, omöjliggör relationen, dialogen och därmed det Patricia Hill Collins benämner teorins möjlighet att skapa rörelse.³ Det sker samtidigt som myten om akademien som över-ligheten upprätthålls. De rum i vilka texten blir till – rum i termer av sammanhang, relationer, ritualer, hierarkier, positionering – förblir hem-liga och läsaren genomgår en liknande under-ordningsprocess som hon som skriver i dessa rum; objekt möter objekt.

III. Rummen

ABÖ: Vår gemensamma utgångspunkt är en sedan länge tillbakahållen frustration över att de svenska akademiska rummen – också de feministiska – tycks ha så lågt i tak, vara så trånga att inget (eller åtminstone ett väldigt begränsat) svängrum finns för ett experimen-tellt teoretiskt skrivande. Och samtidigt har vi båda på olika vis drivits av en otålighet att göra något – något annat, kanske något nytt. Att våga flytta fram gränser, öppna fönster – kanske

bygga in en taklucka i glastaket? Otåligheten är framvuxen ur den blandning av kreativ inspiration och uppvigling till akademisk olyd-nad som vi båda på var sitt håll fått oss till livs genom läsning av forskare och teoretiker som bell hooks, Donna Haraway, Naomi Scheman, Teresa de Lauretis, Laurel Richardson, Susan Griffin, Kathleen Jones, för att bara nämna några. Det är röster som sinsemellan utmärks av helt olikartade tonfall och stilar, men som liknar varandra i det avseendet att de vågat vara oförutsägbara, gränsöverskridande – och att de alla deklarerat ett stort engagemang, vissa av dem, som bell hooks, till och med en passion, för skrivandet, för ordens magi och inneboende förändringsmakt. Eller som Teresa de Lauretis så vackert har uttryckt det: full legitimitet får teori först i de moment när texten förmår gripa tag i sin läsare, som ett stycke "passionerad fiktion".⁴

Mötespunkten och tillika brännpunkten, smärtpunkten – är alltså språket, texterna och vårt eget passionerade intresse för skrivande. Våra olika erfarenheter till trots började vi prata om det akademiska skrivandets begränsningar och möjligheter i ett feministiskt förändrings-arbete. Vi var inte överens om allt, och är det fortfarande inte. Våra olikheter är delvis av-hängiga våra olika ämnesbakgrunder, delvis olikheter i våra levda och skrivna erfarenheter i övrigt.

De olikheterna kommer – förhoppningsvis! – att märkas också i det här samtalet. Istället för dualiteten, den konstruerade motsättning-en, vill vi pröva dialogen, det öppnande samtalet. Glappen mellan våra berättelser ska därför inte skylas över. De finns – och de ska synas. Mellan dem sipprar ny luft, kan andra röster komma in. Se dem som lufthål, som andrum. Ungefär som i den gamla indianska legenden om väverskan som alltid lämnade ett

hål i sin väv – för att gudens ande skulle kunna slippa ut.

IV. Skrivandets geografi: skugglandet och rädslans språk

ML: Under en avhandlingssommar när jag bar texten i kroppen och ord och tankar rusade runt under huden ägnade jag mig åt att söka fånga skuggorna som dansade över strandkanten och vattenytan. Oförmögen att formulera en enda rad av poesi insåg jag till min överraskning att jag längtade efter min dator och med vågskvalpet i bakgrunden föreställde jag mig hur mina fingrar flöt över tangentbordet. Tänk om jag kunde skifta plats och behålla inspirationen!

Det här ägde rum innan jag läst Kathleen Jones bok *Living between Danger and Love. The Limits of Choice*, och funnit ett språk för hur väl bevarade hemligheter skapade gränser för mitt skrivande som feministisk forskare i akademien.⁵ Jones bok handlar om dödsmisshandeln av en kvinnlig student vid Women's Studies, San Diego State University, och hur den utgör startpunkten för frågor kring i vilken grad kvinnors frigörelse krävt sitt pris i form av väl bevarade hemligheter. Även i kvinnoforskningens rum. Händelsen leder Jones att undersöka komplexiteten i de hemligheter hon själv bär på, och efter ett besök i Sverige skriver hon:

Det är någonting med skuggorna i Sverige. De lockar dig i natten. De har en lugnande effekt, deras vinterfärger undanröjer din rädsla, omsveper dig i en rofylld rörelse. Lågt hängande keramiklampor hänger i lägenhetsfönster, dämpade nattlampor som ger tillräcklig glöd för att se och bli sedd, signalerar till dig när du rör dig hemåt i skuggorna. Du blir lugn, så lugn att du inte märker, förrän det är för sent att du har tänkt på hemligheter.⁶

Inspirerad av Jones använder jag mig av ”Skugglandet” som metafor för det sammanhang av motsägelsefulla diskurser som påverkar den akademiska tanke- och skrivprocessen.⁷ Dessa utgör ett rum i form av en institutionaliserad feminism där det nationella talet om jämställdhet, genus och feminism gör det möjligt att tala och skriva fram genusteoretisk och feministisk forskning samtidigt som det skapar dess begränsningar. Det är ett rum där jämställdheten lagt sig som en filt runt axlarna, där kunskap om genus upphöjts till en nationell angelägenhet och därmed erhållit viss legitimitet. Samtidigt pågår granskningar av genusvetenskapliga och feministiska texter i seminarierummen, i forskningsråd och vetenskapliga tidskrifter utan krav på genusvetenskaplig kompetens och där det är nästintill omöjligt att hävda formella rättigheter – ett system som har feodala drag – ett system där ägandet är centralt. Varför är dessa förhållanden ofta så osynliga i de texter resultatet av analys-, tanke-, och skrivarbetet i feministisk forskning? I ökande grad har jag kommit att fråga mig: vem är hon som vandrar i detta landskap, vem är hon som skriver fram vetenskapligheten och hukar under dess kraft? Vilka hemligheter avkräver nationella diskurser om jämställdhet och genus henne och vem förräder hon om hon röjer dessa ”hemligheter”? Genom att ta i bruk individuellt minnesarbete växer gradvis rädslans språk fram, – där.⁸

Det finns en ständig rädsla hos henne för att nyckfullheten inte ska låta sig bemästras när hon sätter sig ner och skriver. Den har nämligen den oförsänkbara vanan att smyga sig in i texten utan tanke på presumtiva läsares akademiska status eller ideologiska förkärlek för teori och metod. Dessa ständiga tankar om vad som går an att skriva har inneburit att hon upplever sig splittrad, som om härbärgerade hon sin egen

fiende. Dessa två i henne som kämpar om tolkningsföreträdet. När hon sitter i sitt rum framför datorn övervakas hon av denna andra som förefaller beredd att förstöra varje försök hon gör att formulera kritiska tankar i akademisk text. Hon skriver om och om igen och även om hon tycker att det blir en akademisk text som borde ge henne legitimitet (vi accepterar dig, du kommer att bli en av oss, den här artikeln har potential att bli publicerad om du bara jobbar på så här) så förefaller det hon skrivit att avskärma sig från henne som om det inte var hon som skrivit det. Vissa dagar är hon övertygad om att den andra kvinnan skrivit texten. Den andra är olik henne på flera sätt. En av de egenskaper denna andra har (och som hon nästintill föraktar) är att hon inte förefaller bekymrad över att hela tiden misslyckas med att vara subjekt i sin egen text. Dessutom förlitar hon sig på en stil av feminin försiktighet som sipprar ut via hennes tal och text i syfte att bemöta eventuella handlingar avsedda att skada henne. Hon använder detta som ett skydd när hon orienterar sig i en skrivandets geografi av dagliga exkursioner som hålls hemliga – likt en oskriven dagbok i djupet av hennes inre.

V: Dr Jekyll & Ms Hyde: hur det hela började
 ABÖ: Vid tiden för den här historiens början var fil.dr Jekyll, universitetslektor vid institution X, en lovande forskare. Hon hade framgångsrikt disputerat på en avhandling som väl placerade sig i ämnets kanoniserade mittfåra – även om valet att sätta fokus på kön ansågs en smula förvånande. Inte omöjligt, inte direkt opassande, men – kuriöst. Vid denna tidpunkt såg Dr Jekylls öde fortfarande ut att kunna vecklas ut som en vanlig akademisk framgångshistoria. Om hon bara hade gett sig till tåls ett par år hade hon väl blivit docent som alla an-

dra. Men något gick fel. Vad var det egentligen som hände? När började denna förfärande färd in i mörkret?

I efterhand kunde man förstå att hennes frivilliga flytt från tjänsterummet till det där gudsförgättna arkivrummet i Humanisthusets källarvåning var en första varningssignal. Att hon drog sig undan. Som om hon trodde sig förmer.

Den andra signalen var de där underliga, vildsinta texterna. Men det tog ett tag innan den signalen gick fram eftersom hon skrev dem under pseudonymen Ms Hyde. Ingen genomskådade henne. Tvärtom. Texterna dök upp överallt, i lokaltidningen, i fina morgontidningen, i ärevördiga ämnestidskrifter. Ms Hyde var en succé, en feministisk röst, helt rätt i tiden. Lika frimodig som frispråkig och respektlös mot murkna akademiska auktoriteter.

Tills pseudonymen sprack, tills hela bubblan brast.

”Sån där ovetenskaplig gallimatias började hon med redan för tio år sedan”, sa en gammal studiekamrat. ”Det hon skrev var fel, liksom skevt, skevt i själen. Jag förstod att hon skulle spåra ur, förr eller senare. Det var bara en tidsfråga”.

”Hon har alltid varit konstig på något sätt som inte går att beskriva”, sa de flesta. ”Som att något vore snett eller skevt, fast man inte kan ta på det, inte kan se det – det är bara som en kuslig känsla av undertryckt deformation”.⁹

Historien känner säkert många igen. I litterär bemärkelse är den berättad fritt efter Robert Louis Stevensons klassiker *Dr Jekyll och Mr Hyde* från 1886. Stevensons roman ger den ultimata skräckvisionen av vad som händer när en vetenskapsman ratar förnuftet och det logiska tänkandet som ledstjärnor för sitt kunskapsökande. Han går under – och på vägen mot

undergången sprider han skräck och förintelse omkring sig. Om man vill, vilket många har gjort, kan man i Dr Jekylls tragiska öde läsa in ett ställningstagande för den smala vägen som till akademisk framgång bär. Den som markeras med vägskyltarna Objektivitet och Validitet.

Ännu vid 1800-talets slut var varje vetenskapsman (att det handlade om en man var i det närmaste självskrivet) som avvek från denna väg att betrakta som en samhällsfara. Men samtidigt visste de flesta att gränsen mellan rätt och fel, gott och ont, i praktiken var synnerligen flytande – en medvetenhet som tydligt avspeglas i tidens litteratur. Så också den mer oroande insikten att avvikelsen även rymmer ett frö till revolt, till uppror mot tradition och andra maktordningar – potentiellt även genusordningar. De lättflyktiga substanser som kallas ”moral” och ”empati” är därför det enda som, när allt drivs till sin spets, skiljer Dr Jekyll från Mr Hyde. Eller, för att ta ytterligare ett tidstypiskt exempel: Sherlock Holmes från Dr Moriarty.

Här är emellertid inte rätt tillfälle att fördjupa den litteraturhistoriska analysen. Låt mig bara i förbigående notera den stora betydelse Stevenson tilldelar berättelserna och berättandet i sin roman. Samma mönster kan urskiljas i flera andra av skräcklitteraturens klassiker, som Mary Shelleys *Frankenstein* (1817) och Bram Stokers *Dracula* (1897). I de här romanerna är det bokstavligen sant att orden befriar. Inte i den bibliska bemärkelsen att ”Sanningen skall göra eder fria”, utan snarare via en övertygelse om att ”Skrivandet skall göra eder fria”. Ingenstans skrivs det så mycket – brev, inlagor, testamenten, protokoll. Olika versioner av samma historia, samma händelseförlopp, läggs ofta sida vid sida som en mosaik. Budskapet blir att det aldrig existerar bara en sanning; aldrig bara en väg till kunskap. En poäng som kanske

bäst kommer till uttryck i Bram Stokers dubbeltydiga motto till *Dracula*: ”Allt onödigt material har strukits, så att en berättelse som är nästan oförenlig med modernt tänkande kan framstå som enkla fakta.”¹⁰

Kort sagt: sanningen är en fiktion – bland andra och vetenskapsmannen en mer eller mindre begåvad illusionist, en fiktionsmakare, med orden som bästa vapen i trollerilådan.

En annan tanketråd som jag gärna vill spina vidare på utgår från Stevensons briljanta karakteristik av Mr Hydes illavarslande avvikelse som ”en kuslig känsla av undertryckt deformation”.¹¹ Som bland annat queer-teorin lärt oss är det via avvikelsen som normen synliggörs. Och ju mer för-given-tagen normen är, desto mer bisarrt eller till och med groteskt eller i värsta fall monstruöst, ter sig brottet mot den. En diskussion som, tror jag, lika gärna kan appliceras på teoretiska som på erotiska kroppar.

I de akademiska rummen finns en maskuliniserad och medelklassifierad norm, som härskar tämligen oinskränkt. Som verkar genom att vara men inte synas. Normen skulle kunna sägas inkludera även en naturliggjord heteronormativ och vit, västerländsk aspekt. Men här ligger lite av pudelns kärna: från den akademiska Normens horisont existerar sexualitet knappast som ett möjligt ämne. Och det är fortfarande tveksamt om etnicitet heller platsar.

Härmed närmar vi oss förbindelsen mellan det större allmänna uppehållsrummet som vi kan kalla Akademin och de olika teoretiska rummen. Hur ser det till exempel ut i ”genusrummet” – finns det ens som ett eget rum? Är det högre i tak? Vilka kunskapsideal dominerar – och med det: vilka normer för vetenskapligt kunskapssökande och skrivande?

Som jag ser det, från den plats där jag själv befinner mig, präglas de feministiska forskar-

nas rörelser i de akademiska och teoretiska rummen hela tiden av ett pendlande mellan revolt och anpassning. Ett rörelsemönster, eller en gångart som möjligen kan fångas med metaforen Dr Jekyll & Ms Hyde.

VI: Vi-och-Dom-rädsla: akademisk diskurs utan namn

ML: ”Du tar allt för personligt. Du måste ha missuppfattat det jag sa. Jag är säker på att du misstagit dig. Du är irrationell. Jag gör det här för ditt eget bästa. Du kommer att uppskatta det här senare [...]”.¹²

Så leker Adrienne Piper med det repressiva språkets toner; språket som karakteriserar det tal som infantiliserar och är ämnat att se till att du längtar efter att inlemmas i ”det normala”. Pipers text får mig att reflektera kring om det är så akademisk homogenisering skapas, genom att texter släpps fram för publicering först efter tillrättalägganden som ligger i linje med strategiska (delvis omedvetna) val av anpassning? Handlar det också om vad som kan (får) sägas? Om det är så, vart tar då merparten av den feministiska analysen och teoriskapandet vägen?

Ett möjligt svar är att rädslan för den risk det innebär att skriva på ett sätt som bryter mot normen lagras i kroppen. När jag som feministisk forskare färdas genom den språkliga terräng av möjliga ordval som kan gestalta en sådan rädsla, finner jag osökt min plats i en diskurs utan namn, i det som Aino Trosell inleder sin kriminalroman *Ytspänning* med. När hon som fruktar djupet under ytan ger sig i kast med berättelsen om några män och en kvinna djupt ner i en dykarklockas trånga utrymmen säger hon att det handlar om hennes egen rädsla; rädslan för djupen och för hur det blir mörkare ju längre ner man kommer. Med Aino Trosells egna ord; som författare kan hon:

[...] leka med detta orddjur utan att bli giftstungen av det.

Jag är berättaren och jag är rädd.

Men i den värld jag skildrar används inte detta ord. Aldrig någonsin!

Rädslan är ingenting under ytan.

Rädslan är vattenlös, löses upp.

Rädslan går upp i själva elementet.

Blir en del av det.

Har inget eget namn.

Har inget namn.¹³

Romanen är fylld av ett poetiskt språk där gestaltningar av rädsla blir möjliga utan att skapa dikotomier av gott och ont, trygghet eller rädsla. Rädslan skiftar med tillstånden/situationerna, hålls praktiskt taget flytande. Något händer med den under ytan, den förvandlas och blir hanterbar. Att inta positionen som skrivande subjekt kan liknas vid en liknande förflyttning, en rörelse till en plats som skyddar mot rädslan genom en placering i tid och rum i ett nätverk av texter. I Foucaults termer är författarens funktion komplex och karakteriserar förekomsten, cirkulationen av specifika samtal i samhället.¹⁴ Min läsning av Aino Trosell och andra kriminalromansförfattare, Karin Fossum, Anne Holt, Kim Småge för att nämna några, är att de lyckas fånga rörelserna och undvika dikotomiseringen.¹⁵ Min fråga är, hur kan det göras möjligt i forskning?

Hon värjer sig mot den kolonialiserande berättartradition som akademiskt socialt arbete ägnar sig åt i vetenskapens namn. Materialet – klienterna, mödrarna, missbrukarna, invandrarna, ungdomarna – klumpas ihop och stoppas in under väl valda rubriker medan forskaren pliktskyldigast bekänner sig som heterosexuell, vit och medelklass. Med Michelle Fines ord: ”Den andre har skapats. Självet är skuggat. Vetenskapen är bevarad. Rådande

politiska normer skördar sin framgång. Objektivitet har förutsatts.”¹⁶

Stopp!! bell hooks ger uttryck för sin längtan om att talet om ”den andre” ska upphöra:

Det finns inga skäl att någon ska höra din röst när jag kan berätta om dig bättre än vad du själv kan. Inget behov av att höra din röst. Berätta bara för mig om din smärta. Jag vill lära känna din historia. Sedan ska jag berätta den för dig på ett nytt sätt. [...] Genom att skriva om dig skriver jag om mig själv, förnyelsens process. Jag är fortfarande författare, auktoritet. Jag är alltså kolonistören, det talande subjektet, och du är nu i centrum för mitt tal.¹⁷

Stopp. Effekterna av denna berättartradition är risken att ”den andre” blir en homogeniserad massa som tillskrivs problemen, smärtan, utsattheten; samtidigt skapas en homogeniserad bild av forskaren genom frånvaron, tystnaden. Form och innehåll är intimt förknippat och mot denna bakgrund söker jag alternativa framställningsformer; sådana kan skapas i gränslandet mellan vetenskap och konst, i former av bild, text, fotografi. För att återigen låna bell hooks terminologi skulle det innebära att från ”talking back” blir det möjligt att skapa den rörelse i texten som leder till ”writing back”!

VII: Dualitet eller dialog?

Släpp in kvinnorna genom huvudingångar – och vad gör de? Plafs, plafs. Det ligger små högar av klumpat blod över hela Lamont-biblioteket nu. Särskild personal har anställts för att hålla stället anständigt avtorkat. Det är en utgift! Och de måste installera separata toaletter. Det är också

en utgift, och det tar upp plats! Men vad kan man göra? Kvinnor gör ju bara så: plafs, plafs.¹⁸

ABÖ: Den här sarkastiska beskrivningen av hur missanpassade kvinnor kan känna sig i en akademisk miljö är hämtad ur Marilyn Frenchs roman *Kvinnorummet* från 1977. Jag läste romanen innan jag själv blev student, och just den här passagen har på något vis etsat sig fast i mitt minne. Känslan av att inte passa in, att vara för mycket kropp för att passa på ett universitet drabbar mig då och då. När jag var gravid var den överhängande, men på något vis mer hanterlig i all sin fysiska konkretion. Värre då med den där vanliga plafs, plafs-känslan. Känslan av att vara betraktad som någon som när som helst kan tappa kontrollen och börja bete sig. PMS är ett icke-ord i det akademiska språkbruket.

De flesta kvinnor jag känner inom akademien, inklusive jag själv, är vandrande reklamplare för mensskyddsindustrins intellektuella andemening: låt det inte synas utanpå! För att passera anpassar vi oss. Som Askungens fula styvsystrar försöker vi kapa bort alla utstickande överdrifter. Inte minst i de föredrag, uppsatser och böcker vi skriver. Är det kanske till och med så att språket är vår mest pålitliga sanitetsartikel?

Men hur jag än gör har jag känslan att blodspåren, kroppslukterna, ändå obevekligt kommer att peka ut vägen till mitt rum. Och hur noga jag än putsar dörrskylten med orden ”Fil.dr Jekyll” så vet jag att Ms Hyde bor där också. Det är hon som går omkring och betar sig. Inte jag – men kanske du – och utan tvivel hon.

”Vilka är dessa två i mig? Det ’jag’ som jag identifierar mig med, det ’du’ som jag definierar som icke-’jag’”, frågar sig den amerikanska

filosofen och författaren Susan Griffin.¹⁹ Hon menar att denna intellektuella personlighetsklyvning är i det närmaste oundviklig i det feministiska tanke- och skrivarbetet.

Icke-jaget är inte en utan flera. Ömsom är hon en internaliserad bild av Kvinnan som Den Andra, hon som representerar alla de aspekter av mänskligt liv som inte passar in i den maskuliniserade grundmallen för vare sig Forskaren eller Människan. Det är hon som är kroppen, mörkret, känslostormen. Och allt det där onämnbare "plafsandet". Andra gånger är hon en självutnämnd kunskapskommissarie – med eller utan feministiska glasögon. Då är det ordning och reda, logik och konsekvens som härskar.

Att dessa icke-jag-röster ger sig till känna i tankearbetet är inte heller konstigt. Susan Griffin menar att det bara är ett bland många symptom på det dualistiska tänkande som är lika djupt inpräntat i de akademiska kunskapsrummen som i den västerländska kulturen i stort.

Under ytan, det skikt av synfältet som är viktigast i vårt sammanhang, ruvar dualitetstänkandets bärande bjälklager: kropp mot själ, kvinna mot man, känsla mot förnuft. En uppfattning som i sin tur präglar förståelsen av identitet. Och inte minst synen på relationen mellan identitet och bildning. Med rätt tillskott av bildning förmodas individen bli förädlad till sinne och karaktär. Det vill säga får redskap att utveckla sina inneboende möjligheter och talanger. Hittar sitt "rätta" eller "sanna" jag. Och kan därmed, om allt går väl, utveckla en slags bildningens immunitet mot amoraliskt beteende och andra perversiteter.

Spaltningen – den hotande klyvnaden mellan det bildade "sanna" och behärskade jaget och det deformerade "onda" och lössläppta är alltså inte bara ämnet för romanen *Dr Jekyll*

och *Mr Hyde* utan också en djupt rotad kulturell undertext som spökar för de flesta av oss som någon gång tillåtit oss att tappa kontrollen och ge oss hän vid våra dataskärmar...

VIII. Form och innehåll: stil och teori

ML: Vårt samtal söker nu sin avslutning. Det innebär en särskild utmaning eftersom läsaren nu möjligen börjar förvänta sig någon slags konkret vägledning för hur feministers till synes mycket mödosamma strävanden i akademien kan finna emancipatoriska former. Till en början utfärdas en varning för det i akademiska sammanhang ganska vanliga rådet "skriv inte förrän du vet vad du ska säga".²⁰ Denna förrådiska fras är inbjudan till ett statistiskt vetenskapligt skrivsätt som utesluter processen. Skrivandet är i sig en metod genom vilken forskaren får veta mera om den fråga som studeras men också om sig själv. Brännpunkten för emancipatoriskt skrivande är själva skrivprocessen och de olika framställningsformer som skapar möjligheter till en variation av skrivsätt och stilar som hjälper till att bryta upp vetenskapens röst som en homogeniserad massa. När den traditionella akademiska diskursen överges uppstår många olika sätt att skriva vetenskapligt. Experimentella skrivformer har det gemensamt att de bryter påbjudna konventioner och överskrider gränser för hur text bör skrivas. Analysen förbättras, det blir möjligt att relatera på djupet och med komplexitet i förhållande till materialet.

IX. Motröster, medröster

ABÖ: Att vara alltför upptagen av hur man skriver är inte alltid *comme-il-faut* i akademiska kretsar. Samtidigt som det finns en föreställning om en Mall, som färdas som en lukt- och färgfri hypnosgas från klassrum till seminarierum, från betygsnämnder till forskningsråd och

redaktörsbord. Under återopande av Mallen kan B-studenter hävda att det är förbjudet att överhuvudtaget andas ordet "jag" i en uppsats – och tidskriftsredaktörer deklarerar att det är opassande att använda ironi som stilmedel i en vetenskaplig artikel. Samma mönster gäller här som där: det är de påstådda överträdelserna, avvikelserna som aktiverar Mallens hypnosgas.

Inom litteraturvetenskapen finns till exempel en underförstådd gräns mellan vetenskapligt och litterärt skrivande. Man talar sällan om den, men den finns där. Och mestadels av goda skäl. Att skriva en vetenskaplig artikel varken är eller bör vara samma sak som att skriva en novell. Men hur det vetenskapliga skrivandet bör, får eller kan vara bortom detta underförstådda "inte" diskuteras sällan eller aldrig.

Jag vågar dock påstå att detta svävande "inte" lägger krokben för skrivarbetet lika effektivt som de internaliserade icke-jagen, om det får stå kvar som en tom, obesvarad negation. Det handlar om samma dualitet, samma räddhågsna fastklamrande av ett antingen-eller istället för bejakande av ett möjligt både-och.

Vår uppgift är att befria orden ur entydighetens förstumning. Att aktivera mot-stämman eller med-rösten, om man så vill. Att inte spärra in Ms Hyde bland andra galna kvinnor på vinden utan istället våga erkänna och känna igen henne: som också-jag lika mycket som inte-jag. Valet borde egentligen vara enkelt. Dualistiskt tänkande förutsätter hierarki. Dialog förutsätter öppenhet, ömsesidighet. Sant är att de dominerande kunskapsparadigmen har ord som stänger in, bakbinder och klistrar etiketter som munkavlar över alla motströms-röster. Men orden är ingen privategendom. Orden kan – och bör! – sättas i rörelse, befrielseörelse.

Under negationernas glatta ytor vilar Den Andras och Dom Andras ohörda stämmor.

Take them back – talk back!

Att skrivandets emancipatoriska kraft är nära förbundet med tilltron till ordens, språkets inneboende polyfoni är kärnpunkten i bell hooks "talking back"-strategi. Det ter sig därför helt logiskt att hooks är den som i ett annat sammanhang utbrister "I could die for style!"²¹ Med det menar hon inte att estetik går före teori. Tvärtom. För henne är stil snarare en fråga om lyhördhet och respekt. En förmåga att lyssna av och kalibrera sig både i förhållande till den kunskap och de läsare man vill gå i dialog med.

Det höga värde Donna Haraway tillmäter språket, skrivandet och historieberättandet i sitt numera legendariska "A Manifesto for Cyborgs" är egentligen en annan variant av samma appell. Det feministiska kunskapsprojektet måste rannsaka sin barlast av originalitetskrav, autenticitetsanspråk och identitetsromantik, menar hon. Som kvinnor och feminister är vi, som regel, satta på undantag i alla akademiska rum. Att då tro oss kunna sätta våra unika originella historier i förgrunden är självbedrägeri.

Uppdraget är därför inte att komma "hem", utan att hitta en överlevnadsstrategi i forskningsringen, säger Haraway. För att överleva måste vi först gå i dialog med de gamla berättelserna – just de berättelser som vilar i fundamentet för den västerländska kulturens dualitetstänkande och som brännmärkt kvinnor som De Andra.²²

Och så är det: som kvinnor och som feminister kommer vi inom överskådlig tid att i andras, och troligen även i våra egna, ögon bära föreställningarna om vår Annorlundahet med oss som en knappt märkbar, men dock kännbar krökning i ryggraden.

Som en hemlig puckel, vilken inger en diffus

aning om en ”undertryckt deformation”. Det är ett handikapp, men bara om vi låter det begränsa oss – eller erkänner det okrökta, det raka och rigida som ideal, som EU:s normer för Riktiga Gurkor, utan alla jämförelser i övrigt. Om vi däremot börjar där vi står, just så krokiga, sneda, vackra eller fula som vi är, ser vi möjligheterna, utmaningarna.

Insikten om att ett annat, flera andra samtal pågår därute tvingar oss härmed att revidera vår positionsbeskrivning: Vi står under glastaket, dess transparens är lika försåtlig som villkorlig, men kan i välsignade stunder ge oss något annat och mer än en ihärdig huvudvärk. Det ger oss möjligheten att se igenom. Vi ser att instängdheten är en fiktion. Att andra berättelser är möjliga, att tankarna, rösterna, orden precis som stjärnorna är fler än vi någonsin kan föreställa oss.

X. Om svårigheten att skriva ett slut: form, tilltal och emancipation

ML: Hur ska ett akademiskt slut se ut? Är det möjligt att finna nya former för tilltal i feministiska studiers avslutningar? Hur påverkar slutet textens emancipatoriska potential? För att illustrera frågan om svårigheten att skriva ett slut vill jag gå tillbaka till den sista seminariebehandlingen av mitt avhandlingsmanus. I den avslutande delen av kappan, vilken jag givit namnet ”Det tänkandeskrivande subjektet: individuellt minnesarbete”, beskrivs kampen och smärtan som den komplicerade process tänkande och skrivande inneburit under avhandlingstiden.²³ Framförallt handlade det om längtan efter att vara ett skrivande subjekt och det akademiska kravet på objektivitet; om motståndet mot tvingande dualismer som delade in världen i motpolar.

Vid slutseminariet värdjade opponenter till mig att inte lämna henne där, mitt i en minnesgeografi fylld av minnen, tvivel och sökande;

jag uppmanades att skriva ett nytt slut på avhandlingen och att återvända till de lösa trådar jag lämnat efter mig. Vid tidpunkten för seminariet såg jag önskemålet om att skriva ett annat slut på avhandlingen som en spännande (om än något tröttande) utmaning. Men efter en tid kom jag att bära på ett intensivt motstånd mot att binda ihop lösa trådar, skriva vägar ut ur känslö- och minnesgeografin och såg framför mig risken att skriva i traditionell ”writing up”-stil.

Frågan var: vilket slags slut förväntades jag skriva? Det framstod för mig som om jag borde leverera ett slags akademiskt feministiskt ”happy ending” (även om något sådant önskemål inte framfördes vid slutseminariet) som skulle försäkra andra feminister att så här illa var det egentligen inte, vi har kommit långt, mycket har redan skett! Det var inte vad jag ville. Min önskan var att skriva öppna slut i olika former/stilar, som erbjöd olika tilltal till olika läsare; jag sökte formen av feministiska texter som närde en emancipatorisk potential genom att inte lägga tillräta ett slut (skrivet med en kolonialiserande röst).

Med inspiration från Hélène Cixous ville jag förmedla att förändring ofta kommer olägligt.²⁴ Att det som i stunden förefaller uppenbart, förståeligt, ömsesidigt inte är det, att så många olika viljor och perspektiv existerar samtidigt, och att insikten om detta möjligen kan vara det ”vi” har gemensamt. Utifrån en sådan utgångspunkt skrev jag fram tre slut på avhandlingen som satte fokus på den oförutsägbarhet förändringsprocesser innehåller.²⁵

I det första slutet inbjöd jag till dialog med hjälp av teatern som ett rum för gestaltning av produktiva maktrelationer. I sin text ”Enter the Theatre” berättar Hélène Cixous om hur de gestalter hon skriver fram efter en tid börjar agera, leva ett självständigt liv, och hur teater-

karaktärerna inte bara är subjekt i detta ögonblick utan gör det möjligt för publiken att återuppleva situationer i livet, kanske till och med skapa ny mening i förhållande till dessa.²⁶ Det är ett gränsländ som skapar tvivel kring de stabila kategorierna. Inspiration för skapandet av karaktärerna hämtade jag från kriminalromaner, från det akademiska sociala livet och vardagslivet. Med hjälp av teatern som metafor blev det möjligt att skapa ett iscensättande, ett möte mellan fiktion och realism som i bästa fall vidrörde läsaren. Slutet var ett försök att gestalta rörelse som emancipatorisk strategi.

Avhandlingens andra slut skrevs fram med inspiration från en postkolonial tanketradition och inbjöd till en diskussion om strategier för att bryta den kulturella imperialism som bygger på skapandet av den andra och hur detta är intimt förknippat med formen för hur akademiska studier skrivs fram. I fokus stod frågan om det komplexa nätverk av relationer som innebär att feministiska forskare å ena sidan inte kan undgå att skapa "den andra" i sina studier och å andra sidan ibland rör sig i gränsländet av att vara den andra. Det postkoloniala diskursiva kategoriöverskridandet vände blicken mot destabilisering som emancipatorisk strategi.

Avhandlingens tredje slut fann formen av ett 'olägligt brev'. I relation till en fiktiv mottagare dryftade jag frågan om de val som gjorts under avhandlingsarbetet, om ilskan över maktrelationerna, om svårigheten att skriva ett slut i en situation när det enda jag såg var det olägliga i mänskliga relationer kopplat till förändringsprocesser; samtidigtheten, tidsförskjutningen och överlappningarna.

I skrivande stund förefaller mig frågan om akademiska avslutningars emancipatoriska potential lika brännande aktuell som när jag skrev min egen avhandling, och lika eftersatt

som feministisk skrivande strategi. Vetenskaplighet enligt traditionell mall innebär att forskningen ska summeras, resultaten redovisas och slutet binda ihop. Vad händer om ett sådant traditionellt tänkande kring avslutningen omvandlas till en repertoar av flera alternativa avslutningar? Det syns mig en oändlighet av möjligheter i ett sådant synsätt. Förhoppningen är att denna artikel, skriven i två röster och tio delar, kan ses både som en rad inledningar, mittenpartier och flera möjliga slut. I bästa fall bidrar den till att skapa rörelse, destabilisering och emancipation genom att inspirera till ett flertal avslutningar i den feministiska skribentens repertoar.

Noter

1. Eva Borgström: "Queerstudier i USA - och i Sverige?", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1998:1, s. 19f.
2. Laurel Richardson: "Writing. A method of inquiry", *Handbook of Qualitative Research*, red. N. K. Denzin och Y. S. Lincoln, Sage 1994, s. 516, 517.
3. Patricia Hill Collins: *Fighting Words. Black Women and the Search for Justice*, University of Minnesota Press 1998.
4. Teresa de Lauretis: *The Practice of Love. Lesbian Sexuality and Perverse Desire*, Indiana University Press 1994, s. xiv.
5. Kathleen B. Jones: *Living Between Danger and Love. The Limits of Choice*, Rutgers University Press 2000.
6. Ibid., s. 128. Översättning ML.
7. Mona Livholts: 'Women', *Welfare, Textual Politics and Critique. Different Categories of 'Women', the Making of Welfare States and Emancipation in a Nordic Welfare State Context*, Akademisk avhandling nr 34 Umeå universitet 2001, del 1, kapitel 1.
8. Följande textavsnitt är delvis hämtat ur

- Livholts 2001 (del 111, kapitel 1).
9. Citat, fritt efter Robert Louis Stevenson: *Dr Jekyll och Mr Hyde* (1886), Airmont Books 1964. Jfr s. 23 ("He began to go wrong, wrong in mind [...] Such unscientific balderas, added the doctor, flushing suddenly purple, would have estranged Damon and Pythias."), s. 45 ("[...] he had never been photographed, and the few who could describe him differed widely, as common observers will. Only on one point they agreed; and that was *the haunting sense of unexpressed deformity* with which the fugitive impressed his beholders." Min kursiv.)
  10. Bram Stoker: *Dracula* (1897), Wiken 1993, s. 12.
  11. Stevenson, s. 45: "the haunting sense of unexpressed deformity".
  12. Adrian Piper: *Ethics of Change. Women in the 90's. Sex, Power and Change*, Atlantic Centre for the Arts 1993, s. 104, 112. Övers. ML.
  13. Aino Trosell: *Ytspänning*, Prisma 1999, s. 11.
  14. Michel Foucault: "What is an author?", *Language, Counter-memory, Practice. Selected Essays and Interviews with Michel Foucault*, red. D. F. Bouchard, Cornell University Press 1977.
  15. Karin Fossum: *När djävulen håller ljuset*, Forum 2001; Anne Holt: *Demonens död*, Norstedts 1995; Kim Småge: *Containerkvinnan*, Prisma 1997.
  16. Michelle Fine: "Working the Hyphens. Reinventing Self and Other in Qualitative Research", *Handbook of Qualitative Research*, red. N. K. Denzin och Y. S. Lincoln, Sage Publications 1994. Övers. ML.
  17. bell hooks: *Yearning. Race, Gender and Cultural Politics*, South End Press 1990, s. 151, 152.
  18. Marilyn French: *Kvinnorummet*, 1977, sv. övers. 1978 (denna utg. 1987), s. 284f.
  19. Susan Griffin: "The Way of all Ideology", *Feminist Theory. A Critique of Ideology*, red. Nannerl Keohane, Michelle Rosaldo & Barbara Gelpi, Harvester 1982.
  20. Howard Becker: *Writing for Social Scientists. How to Start and Finish Your Thesis, Book or Article*, The University of Chicago Press 1986.
  21. bell hooks: *Remembered Rapture. The Writer at Work*, Henry Holt & Company 1999.
  22. Donna Haraway: "A Manifesto for Cyborgs. Science, Technology and Socialist Feminism in the 1980's" (1985), *Feminism/Postmodernism*, red. Linda Nicholson, Routledge 1990. Jfr s. 212: "The issue is dispersion. The task is to survive in diaspora."
  23. Livholts 2001, s. 175–195.
  24. Héléne Cixous: "Enter the Theatre", föreläsning Umeå universitet 2000.
  25. Livholts 2001, s. 197–210.
  26. Cixous: "Enter the theatre".

Summary

This article is an attempt to open a discussion on feminist academic writing, its obstacles and its emancipatory potential. The form of the article is a dialogue, in ten parts, for two voices. By choosing this form we want to find a strategy for avoiding the reductive and hierarchal dualism that all too often characterizes academic thinking and writing.

The geography of writing in a Swedish academic context is described as a contradictory field for feminists, and Shadowland is used as a metaphor for a landscape that demands well kept secrets about the feudal conditions in academic life. This creates a split subject in the process of thinking *writing* – a her and me situation.

The unknown story of Dr Jekyll and Ms Hyde

(inspired by the more widely known novel *Dr Jekyll and Mr Hyde* by R. L. Stevenson) captures the dilemma. Stevenson's characterization of Mr Hyde as a person carrying an "unexpressed deformity" is used as a metaphor for the threefold split between "I", "you" and "she", sensed by so many female and feminist academics trying to assimilate personal, physical and emotional experiences in the thinking/writing process.

The discourse of academic writing is imagined as a discourse of fear, where traditional form is created through unspoken expectations; a no-need-to-express-what-you-should-know infantilises alternative ways of thinking and writing at the same time as it establishes academic homogenisation.

The existence of a formula for the Right Way of Writing an Academic Text, whether it be a student paper or a doctoral thesis, is one of the most eagerly reproduced illusions, also among feminists. Here is a central question – and challenge – for every discussion on emancipatory writing. The liberation of words, genre, as well as style, is a necessary step in the direction of a non-hierarchical, anti-dualistic writing strategy.

The article concludes by raising the issue of the emancipatory potential of endings in academic texts and presents two possible endings and an untimely letter. The first ending is created in the form of theatre where the intention is to reconsider the construction of Other, Them, Us, We. The second ending follows the same theme in the form of an academic summary. The third ending, the 'untimely letter', describes the creative and unpredictable outcome of the process of academic writing when working with form in different ways.

Annelie Bränström Öhman

Inst. för litteraturvetenskap och nordiska språk
Umeå universitet
901 87 Umeå
annelie.branstrom@littvet.umu.se

Mona Livholts

Kvinnovetenskapligt forum
Umeå universitet
901 87 Umeå
mona.livholts@cws.umu.se